

Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 1962 r.

Compte — rendu de l'activité du Musée Archéologique de Poznań en 1962

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-BADAWCZA

Do zakresu działalności naukowo-badawczej należało gromadzenie źródeł archeologicznych, przede wszystkim poprzez prowadzenie badań terenowych, ich klasyfikację i opracowanie w celu udostępnienia do dalszych studiów.

W okresie sprawozdawczym badania wykopaliskowe prowadzono na 13 stanowiskach z różnych okresów prahistorycznych i wczesnohistorycznych. Wymienimy je w kolejności chronologicznej¹.

W Pietrzykowie, pow. Września mgr M. Kobusiewicz dokonał eksploracji krzemienicy ze starszej fazy przemysłu tardenuaskiego. Przy zastosowaniu tzw. metody „ław i kwadr” przebadano ponad 500 m² terenu. W wyniku badań, trwających od 7. VII. do 28. VII. zebrano zespół zabytków, złożony z ponad 200 rdzeni i wyrobów krzemienych, nie licząc dużych ilości odpadków produkcyjnych.

Regularnej eksploracji stanowisk z młodziej epoki kamienia dokonano łącznie z Działem Archeologicznym Muzeum im. Wyczółkowskiego w Bydgoszczy. Badaniami objęto wydmy, położone na przedmieściu Bydgoszczy — Jachcicach. Dokładnie przebadano 85 m² terenu, na którym odkryto pracownię krzemieniarską oraz ułamki ceramiki, należącej do ludności kultury pucharów lejkowatych. Podczas trwania badań przeprowadzono również poszukiwania powierzchniowe, uwieńczone zlokalizowaniem ponad 20 nowych stanowisk na terasach Wisły i Brdy.

Kontynuowano prace wykopaliskowe na cmentarzysku kultury przedłużyckiej w Pudliszkach, pow. Gostyń (stan. 3). Odkryto 4 dalsze groby (kolejne nr 16—19), zbudowane w postaci rozległych bruków kamiennych do średn. 3—10 m, kryjące resztki częściowo spalonych szkieletów oraz dary grobowe w postaci przystawek glinianych oraz ozdób brązowych, głównie szpil i okazałego naszyjnika, złożonego z kilku sznurów paciorków, tzw. „salta leone”.

Na tym samym stanowisku odkryto również ślady osady ludności kultury pomorskiej. Wyeksplorowano wypełniska 3 jam. Zawartość ich pozwoliła ustalić chronologię osady przypadającą na okres środkowolateński. Pracami badawczymi kierowała mgr M. Piaszkowa w czasie od 9. VII. do 3. VIII. 1962 r.

¹ Przy podawaniu wyników systematycznych prac wykopaliskowych posłużono się „Sprawozdaniem z prac wykopaliskowych Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 1962 r.”, powielonymi na zlecenie Min. Kultury i Sztuki na VII Ogólnopolską Archeologiczną Konferencję Sprawozdawczą.

W Rosnowie, pow. Poznań badaniom poddano osadę z IV okresu epoki brązu, odkrytą na terenie używanej piasnicy. Odsłonięto 4 tzw. jamy, z których jedna w postaci półziemianki zawierała materiał ceramiczny, zwęglone resztki konstrukcji dachowej i kawałki polepy. Dalsze 3 obiekty posiadały prawdopodobnie charakter gospodarczy. Były płytsze i wyróżniały się owalnym kształtem. Pracami, trwającymi od 15. VI. do 11. VII. kierował mgr Zb. Pieczyński.

W Biernatkach, pow. Śrem w czasie od 10. VII. do 10. IX. trwały badania wykopaliskowe na znanym z przed I wojny światowej cmentarzysku ludności kultury łużyckiej. Odsłonięto 32 płaskie groby ciałopalne, z których część uległa znacznym uszkodzeniom. Wśród uzyskanego materiału większość stanowiła ceramika oraz nieliczne ułamki stopionych przedmiotów brązowych. Chronologia zbadanej części cmentarzyska zamyka się w granicach V okresu epoki brązu.

Na tym samym stanowisku odkryto dalsze 3 groby szkieletowe z okresu wczesnośredniowiecznego, datowane na XI—XII stulecie. Groby posiadały charakter pochówków cząstkowych i nie znaleziono w nich żadnych darów grobowych. Prace wykopaliskowe prowadził mgr L. Krzyżaniak.

Na cmentarzysku ciałopalnym w Rogowie, pow. Gostyń odkryto 14 dalszych grobów popielnicowych (4) i bezpopielnicowych (10). Prace tegoroczne były kontynuacją z roku 1959 i objęły północną część cmentarzyska. Szczególnie bogato reprezentowana była ceramika, wśród której znajdowało się kilka naczyń malowanych. Jedyny odkryty przedmiot metalowy stanowiła szpila żelazna pochodząca prawdopodobnie z importu. Powyższy materiał pozwolił ustalić chronologię cmentarzyska ludności kultury łużyckiej na wczesny okres żelaza.

Negatywnym wynikiem zakończyły się badania, położonych w sąsiedztwie domniemanych kurhanów, które okazały się sztucznymi usypiskami z czasów nowożytnych i zalesionych przed kilkudziesięcioletni laty. Badaniami, trwającymi od 2. X. do 15. X. kierował mgr D. Durczewski.

Trwające od kilku lat badania na grodzisku kultury łużyckiej z wczesnego okresu żelaza w Smuszewie, pow. Wągrowiec, kontynuowano w czasie od 27. VI. do 18. VIII. Odsłonięto dom nr 2 o wy-

miarach $9,5 \times 10$ m, przylegający do ulicy okrężnej o szerokości 2,5 m, biegnącej wzdłuż wału. W rumowisku wału obronnego osuniętym ku zewnętrznej stronie grodu odkryto szkielet ludzki, przynięciony zwęglonymi belkami. Wśród kości szkieletu znaleziono kilka typowych dla tego okresu kościanych grociaków do strzał, a obok niego grot włóczni żelaznej. Ogólna ilość zabytków, oprócz ceramiki i kości zwierzęcych, po zakończeniu ostatnich prac wynosi ponad 800 okazów. Pracami, podczas których odsłonięto ponad 100 m² powierzchni, kierował mgr D. Durczewski.

W Słupcy, na stanowisku 3, prowadzono dalsze badania wykopaliskowe na osadzie otwartej ludności kultury łużyckiej z wczesnego okresu żelaza. Odsłonięto 7 „jam”, będących resztkami pomieszczeń, przykrytych dachami o szalasantym kształcie. Układ poziomy odkrytych obiektów pozwala wnioskować o dosyć gęstym zasiedleniu badanej osady. Na inwentarz zabytków złożyły się fragmenty naczyń, kawałki polepy, kości zwierząt, zwęglone ziarna zbóż i ułamek przedmiotu brązowego. Na stanowisku tym stwierdzono również ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego. Kierownictwo prac wykopaliskowych trwających od 2. VIII. do 1. IX. spoczywało w rękach dr T. Malinowskiego.

Na podobnej osadzie w Kotlinie-Waliszewie, pow. Jarocin prowadzono badania w okresie od 13. VI. do 29. VI. Na obszarze najbardziej narażonym na zniszczenie (osada leży w obrębie użytkowanej piasnicy) odkryto dalszych 18 „jam” różnej wielkości i kształtów (owalne i prostokątne). Z ich wypełnisk wydobyto ułamki naczyń, m. in. dużych zasobnic, kości zwierzęce i nożyki żelazne. W jednej z jam (nr 36) znaleziono kilka szydeł oraz surowiec rogowy, służący do ich wyrobu. Chronologia osady przypada również na początek epoki żelaza. Prace wykopaliskowe prowadziła mgr M. Zeylandowa.

Badania na osadzie wczesnośredniowiecznej w Bruszczewie, pow. Kościan kontynuowano w czasie od 15. VII. do 15. X. Odsłonięto 20 dalszych obiektów o charakterze mieszkalnym i gospodarczym, oznaczonych kolejnymi numerami 109—128. M. in. odkryto ślady 2 pomieszczeń o rozmiarach ponad $4 \times 2,5$ m, których konstrukcja nadziemna opierała się na dwóch słupach (sochach), rozmieszczonych w środku węższych ścian budynku. W wypełniskach zalegała duża ilość ułamków ceramicznych, należących do naczyń i prażnic. Jedna z odkrytych jam posiadała kształt w przekroju pionowym zwężający się ku dołowi. Wewnątrz zwracała uwagę duża ilość popiołu i zwęglonego drewna, z obecnością którego można wiązać produkcyjne przeznaczenie obiektu.

Wykopami objęto środkowo-zachodnią partię rozległej osady, przy czym udało się stwierdzić, iż zagęszczenie jam nie jest już tak intensywne, jak na odcinkach sąsiednich. W tym miejscu osiągnięto zachodni skraj osady. Zaznaczyć trzeba, że odkryte obecnie obiekty nie były rozrzucone bezplanowo, lecz układały się w dwa równoległe do siebie szeregi.

Materiał zabytkowy był bardzo jednostronny i ubogi. Składał się głównie z dużej ilości ułamków naczyń, kawałków prażnic i polepy oraz dużej ilości kości zwierzęcych. Z innych wystąpiły tylko przęśliki, osełki kamienne, narzędzia kościane i 2 noże

żelazne. Spotykane sporadycznie w ubiegłych sezonach badawczych zabytki z okresu wpływów rzymskich powiększyły się obecnie o brązową zapinkę typu oczkowatego. Świadczą one o prawdopodobnej obecności w pierwszych wiekach naszej ery cmentarza (zapewne szkieletowego) na tym stanowisku. Pracami kierował mgr St. Jasnosz.

W Górzycy, pow. Słubice w dalszym ciągu prowadzono prace wykopaliskowe na stan. 1. Z warstwy kulturowej i jam, będących resztkami mieszkalnych ziemianek, wydobyto dużą ilość ceramiki i kości zwierzęcych, noże i gwoździe żel., kabłączki skroniowe, kłódkę i krzesiwo żel., przęśliki, osełki i żarna. Unikatowym znaleziskiem było naczynie, w którym w kilku zawiątkach tkaninowych znajdowało się ponad 1000 monet srebrnych, prawie wyłącznie denarów krzyżowych (ok. 1040—1060 r.) oraz kilka monet Ottona i Adelajdy. Był to bodaj pierwszy wyładek na naszych ziemiach wydobywania skarbu monet przez archeologów. Obok obiektów wczesnośredniowiecznych, datowanych na X—XII wiek odkryto ponad 50 „jam” małych rozmiarów, przynależnych do kultury łużyckiej z wczesnego okresu żelaza. Materiał zabytkowy był ubogi i składał się wyłącznie z ułamków ceramicznych i kości zwierzęcych. Wiele spośród odkrytych „jam” nie posiadało żadnego wyposażenia. Pracami, trwającymi od 3. IX. do 11. X. kierował mgr W. Śmigielski.

W Ujściu, pow. Chodzież prowadzono w dalszym ciągu badania na stan. 1. Eksplorowano warstwy kulturowe do głęb. 6 m poniżej powierzchni. Odsłonięto dalsze budynki mieszkalne i gospodarcze, wznieszone w różnych technikach: zrębowej, palisadowej i przysłupowej. Na uwagę zasługuje odkrycie dwóch łaźni, zbudowanych w tym samym miejscu w różnych odstępach czasu. Dzięki doskonałym warunkom zachowały się duże ilości zabytków pochodzenia organicznego, jak narzędzia i naczynia drewniane, szczątki paleobotaniczne, kości zwierzęce oraz liczne zabytki metalowe i szklane. Wśród tych ostatnich wymienić można pozłacaną szalkę wagi brązowej i sprzączkę srebrną. Zachowało się sporo tkanin lnianych i wełnianych oraz resztki skór. Dotychczas uzyskany materiał pochodzi z okresów od X do XIV stulecia. Badania kontynuowała w czasie od 4. VII. do 28. VIII. mgr E. Naumowiczówna.

Ostatnim systematycznie badanym stanowiskiem w ciągu okresu sprawozdawczego było grodzisko wczesnośredniowieczne w Łądzie, pow. Sł. pca. Prace skoncentrowano na przebadaniu wału obronnego i fosy. Od strony płn.-wsch. odsłonięto część umocnień obronnych, wzniesionych w dwóch fazach. W pierwszej (przełom XI—XII w.) wał zbudowany był w konstrukcji rusztowej. W XII w. stronę zewnętrzną umocniono warstwą ziemi, na której ułożono z kamieni dosyć szczelny płaszcz kamienny. Kamienie układano w regularnych rzędach, uzyskując w ten sposób dobrą zwartość konstrukcji. Przy zejściu do fosy odsłonięto pojedynczy szereg kamieni i belki, ułożone poprzecznie do kierunku przebiegu wału. Całość zabezpieczono od zewnątrz rzędem pali ukośnie wbitych w dno fosy. Szerokość wału młodszego wynosiła ponad 20 m. Od strony wewnętrznej odsłonięto część drogi, której najwyższy poziom nosił ślady pożaru. Chronologię badanej części grodu okre-

słowo na podstawie ceramiki na XI—XII stulecie. Badania na tym stanowisku prowadziła mgr M. Piaszykowska w czasie od 3. IX. do 16. X.

Badania ratunkowe w okresie sprawozdawczym przeprowadzili pracownicy muzeum w następujących miejscowościach: w Rzężawach, pow. Turek, (stan. 1) mgr Zb. Pieczyński zabezpieczył grób szkieletowy z młodszej epoki kamienia;

W Terespotockim, pow. Nowy Tomylś z cmentarzyska ludności kultury łużyckiej z IV/V okresu epoki brązu (stan. 1) ten sam pracownik dostarczył 7 naczyń;

W Mieścisku, pow. Wągrowiec (stan. 1) mgr D. Durczewski przeprowadził badania na osadzie ludności kultury łużyckiej z końca epoki brązu i początku epoki żelaza;

W Łomnicy, pow. Trzcianka (stan. 1) ekipa pracowników muzealnych zabezpieczyła okazały grób skrzynkowy ludności kultury pomorskiej. Z uwagi na niebezpieczeństwo dalszych zniszczeń na tym cmentarzysku, zaplanowano przeprowadzenie w następnym sezonie wykopaliskowym systematycznych prac archeologicznych. Podobny grób skrzynkowy, uszkodzony podczas prac ziemnych, zabezpieczył mgr D. Durczewski w Podlesiu Kościelnym, pow. Wągrowiec (stan. 2);

W Koninie, na miejscu znanego cmentarzyska z okresu późnolateńskiego i wpływów rzymskich, mgr Zb. Pieczyński odkrył zniszczony grób z I wieku p.n.e. Na stanowisku powyższym planuje się przeprowadzenie dalszych prac wykopaliskowych. W Rogoźnie, pow. Oborniki (stan. 4) mgr St. Jasnosz przeprowadził badania ratunkowe na osadzie z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza. Po odkrytym tam przypadkowo grobie skrzynkowym kultury pomorskiej zachowały się jedynie kamienie z obudowy grobu. Zawartość jego, w postaci popielnicy zabezpieczyła Miejska Rada Narodowa w Rogoźnie i przekazała je następnie do zbiorów muzeum. W Kazimierzu Biskupim, pow. Konin mgr Zb. Pieczyński, pełniący funkcję Woj. Konserwatora Zabytków Archeologicznych, przeprowadził wstępne badanie na grodzisku (stan. 1), zagrożonym przez rozbudowę kopalni węgla brunatnego. Wydobyty materiał pochodził głównie z XIII—XV wieku.

W ramach badań powierzchniowych zarejestrowano na obszarze woj. poznańskiego 12 nowych stanowisk archeologicznych. Podczas powyższych penetracji terenowych wykonano dokładną lokalizację i poczyniono drobne sondáže. Zaznaczyć należy, że poszukiwania powierzchniowe prowadzono głównie na marginesie systematycznych prac wykopaliskowych oraz podczas praktyk terenowych dla studentów archeologii. Stwierdzono następujące stanowiska: w pow. chodzieskim — Grabówka (stan. 2); Stróżewo (stan. 2); w pow. czarnkowskim — Gębiczyn (stan. 1); w pow. międzychodzkiem — Chudobczyce (stan. 1); w pow. nowotomyskim — Stary Folwark (stan. 1). Terespotockie (stan. 1); w pow. obornickim — Radzim (stan. 1); w pow. szamotulskim — Chełmno (stan. 1), Kiączyn (stan. 4), Młodasko (stan. 3), Pniewy (stan. 3), i w pow. wągrowieckim — Potrzebowo (stan. 1). Ponad 20 stanowisk z różnych okresów prehistorycznych odkryto podczas wyżej

wspomnianych wspólnych badań Muzeum Archeologicznego i Działu Archeologicznego Muzeum im. L. Wyczółkowskiego w Bydgoszczy, na terenie woj. bydgoskiego. Badania przeprowadzono głównie na tarasach Wisły i Brdy. Uzyskany materiał znajduje się w zbiorach Muzeum w Bydgoszczy.

Prace wewnętrzne muzealne

W związku z pracami przygotowawczymi do translokacji zbiorów muzealnych do pomieszczeń w pałacu Górków, wprowadzono przerwę w korzystaniu ze zbiorów dla zainteresowanych archeologów krajowych i zagranicznych. Uniedostępnienie magazynów podyktowane było koniecznością przeprowadzenia dokładnej inwentaryzacji stanu posiadania i porównania go z istniejącymi katalogami. M. in. wprowadzić należało odpowiednie adnotacje na kartach katalogowych zabytków, zniszczonych lub zaginionych podczas ostatniej wojny. Przeprowadzenie kapitalnego remontu sufitu i dachu w magazynie zabytków z okresu późnolateńskiego i wpływów rzymskich wymagało całkowitej likwidacji tego pomieszczenia i przekazania go właścicielowi budynku, tj. Poznańskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk. Część materiałów, szczególnie duże zespoły cmentarzysk umieszczono prowizorycznie w jednej z odbudowanych sal w kompleksie pałacu Górków. Stanowi to początek skomplikowanej akcji stopniowego przenoszenia zbiorów, którego zakończenie przewiduje się w 1964 roku.

Zajęcia związane z porządkowaniem magazynów opóźniły wykonywanie prac katalogowych przy materiale pochodzącym z systematycznych badań wykopaliskowych. Częściowo uzupełniono katalog już na miejscu wykopalisk (np. Górzycza, Smuszewo). Ku końcowi zbliżyło się katalogowanie zabytków z obszernego cmentarzyska ludności kultury łużyckiej z Bruszczewa, pow. Kościan. Na bieżąco zrealizowany został katalog nabytków, z wyjątkiem dużych zespołów. W sumie wykonano 755 nowych kart katalogowych.

W okresie sprawozdawczym do inwentarza nabytków wpisano 81 pozycji, z których 50 pochodzi z własnych badań muzeum. Na resztę złożyły się dary różnych instytucji i poszczególnych osób. Powyższa liczba wydaje się zbyt niska w porównaniu z analogicznymi liczbami lat ubiegłych. Należy tu wyjaśnić, że w roku sprawozdawczym nie przeprowadzono w większym zakresie badań powierzchniowych, które w poprzednich okresach stanowiły duży odsetek pozycji inwentarzowych.

Obok katalogu rzeczowego (kulturowego) uzupełniono na bieżąco również katalog negatywów fotograficznych, liczący obecnie 16.843 pozycje.

Ze zbiorów, katalogów i archiwum korzystało wielu pracowników z ośrodków naukowych w kraju i zagranicy. Najczęściej notowano wizyty archeologów z Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Czechosłowacji. Ponad to, nie licząc wycieczek zagranicznych, zwiedzających wystawę stałą, muzeum przyjmowało uczonych z Anglii, Bułgarii, Danii, Jugosławii, Francji, NRF, Szwajcarii, Węgier, Związku Radzieckiego. Wspomnieć jeszcze należy, że pracownicy muzeum urządzili dwie wystawki poświęcone wynikom aktualnie prowadzonych prac wykopalisko-

wych (Łąd, pow. Słupca i Smuszewo, pow. Wągrowiec).

Inne prace naukowe. Dotyczyły one w pierwszym rzędzie opracowań zebranych źródeł i wyników prac wykopaliskowych. Duży nacisk położono w tym względzie na przygotowanie do ogłoszenia drukiem, w celu udostępnienia do dalszych studiów, starych materiałów, zalegających w magazynach muzeum. Szereg opracowań wymagał dłuższego czasu, tak że tylko część z nich mogła pojawić się w formie publikacji. Zamieszczono je głównie w poprzednim tomie rocznika muzealnego „Fontes Archaeologici Posnanienses”. Ponadto pracownicy część swych prac zamieszczali również na łamach innych periodyków archeologicznych.

Z okazji 25-lecia pracy naukowej dyrektora muzeum, docenta dr Bogdana Kostrzewskiego zorganizowano konferencję naukową, poświęconą osiągnięciom muzeum w badaniach nad okresem wczesnośredniowiecznym. Pracownicy muzeum przygotowali i ogłosili 5 referatów, których obszerne streszczenia udostępniono w niniejszym tomie rocznika². W konferencji wzięli udział przedstawiciele wielu krajowych ośrodków archeologicznych.

Dalszą formą działalności naukowej były posiedzenia dyskusyjne, organizowane przez muzeum dla zainteresowanych pracowników oraz osób zajmujących się zagadnieniami z zakresu archeologii. Pracownicy brali również udział jako referenci w posiedzeniach Komisji Archeologicznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (dwa referaty) i w konferencji konserwatorskiej w Poznaniu (dwa referaty), uczestniczyli w VII Ogólnopolskiej Konferencji Sprawozdawczej (13 sprawozdań), Ogólnopolskiej Sesji Archeologicznej, poświęconej pradziejom Górnego Śląska, brali udział w zebraniach Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i innych Towarzystw naukowych (m. in. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Polskie Towarzystwo Antropologiczne). W ramach dokształcania kadr fachowych i doskonalenia kwalifikacji zawodowych zwiędzali pokrewne muzea i instytucje. Kilku pracowników prowadziło wykłady i ćwiczenia zlecone przez Uniwersytet im. A. Mickiewicza i Uniwersytet im. M. Kopernika. W ramach międzymuzealnej zagranicznej wymiany personalnej dwoje pracowników (doc. dr B. Kostrzewski i mgr M. Piaszykova) przebywało w Niemieckiej Republice Demokratycznej i dwoje (mgr A. Wojciechowska i mgr D. Durczewski) w Czechosłowacji. Ponadto 7 osób zapoznało się z pokrewnymi instytucjami i zwiędziło interesujące obiekty archeologiczne we Francji, Jugosławii, Rumunii, na Węgrzech i w Związku Radzieckim.

Skład personelu naukowego powiększył się w roku sprawozdawczym o 1 osobę: na stanowiska praktykanta przyjęto J. Spychalskiego.

Całością działalności naukowo-badawczej kierował dyrektor przy pomocy zastępcy do spraw naukowych i kolegium naukowego.

Archiwum

Niezależnie od stałego uzupełniania archiwum stanowisk archeologicznych, przetłumaczono z jęz.

niemieckiego część materiałów archiwalnych (inventarze) z okresu 1864—1918. Ponadto systematyzowano wiadomości zawarte w poszczególnych teczkach według aktualnego podziału administracyjnego. Rozpoczęto również wstępne prace nad ujednoczeniem najstarszych ksiąg inwentarzowych (od 1857 roku) celem ułatwienia prac związanych ze skonstruowaniem zbiorów. Ułożono schemat ksiąg i katalogów, prowadzonych przez różne instytucje, których zbiory złożyły się na obecny stan posiadania muzeum.

Biblioteka

Ze zbiorów bibliotecznych korzystali w większości pracownicy muzeum, archeolodzy z innych instytucji, pracownicy wyższych uczelni, nauczyciele i młodzież studiująca. Stałych czytelników zanotowano w czytelniku 125, odwiedzin 489, na rewersy wypożyczono 364 pozycje, na miejscu korzystano z 4020 tomów. Wypożyczeń międzybibliotecznych było 83.

Księgozbiór powiększył się o 987 pozycji, w tym drogą wymiany wpłynęło 559 tomów, zakupiono 262 tomy, w drodze prenumeraty — 77 tomów, jako dary — 83 pozycje i inne — 6 pozycji. Z ogólnej liczby 987 pozycji — 509 przypadło na periodyki, 397 na książki i 81 na odbitki.

Na koniec okresu sprawozdawczego biblioteka liczyła ogółem 14 386 tomów.

Wymianę z instytucjami w kraju i zagranicą powiększono o 18 nowych placówek, tak że ogólna ilość placówek wymiennych wynosi obecnie 264.

Kontynuowano nadal katalog książkowy, kartkowy, rzeczowy oraz katalog artykułów.

Pracownicy biblioteki prowadzili korespondencję zagraniczną, dokonywali zakupów bieżących oraz w celu uzupełnienia braków w seriach starszych wydawnictw. Szereg pozycji zagranicznych zakupiono na Międzynarodowych Targach Książki.

W ciągu roku opraviono 550 tomów, przede wszystkim czasopism.

Wydawnictwa

W 1962 r. wydano jedynie kolejny tom rocznika muzealnego „Fontes Archaeologici Posnanienses”, vol. XIII: 1962 w objętości 60 arkuszy wydawniczych. Zamieszczono w nim opracowania materiałów archeologicznych z terenu historycznych ziem wielkopolskich i ziemi lubuskiej.

Pracownie pomocniczo-naukowe

W roku sprawozdawczym włożono dużo wysiłku w rozwój i podniesienie wydajności poszczególnych pracowni pomocniczych. W największym stopniu dotyczyło to pracowni rekonstruktorskiej, mającej za zadanie rekonstrukcję materiału ceramicznego, dostarczonego w dużych ilościach z badań wykopaliskowych. Udało się całkowicie zlikwidować zaległość z poprzednich lat i przygotować pracownię nie tylko do realizacji bieżącego programu, ale także do podjęcia rekonstrukcji ceramiki wymagającej uzupełnień przed przeniesieniem jej do nowych pomieszczeń. Pięciu pracowników-rekonstruktorów wykonało 1645 całkowitych lub częściowych rekonstrukcji naczyń z różnych okresów. W związku z trudnościami uzyskania nowych sił fachowych, wymagających długoletniej praktyki, postanowiono w roku następnym

² Por. s. 190 niniejszego tomu.

założyć osobną pracownię technologii ceramiki, której zadaniem pobocznym będzie dokształcanie nowych pracowników w zakresie restauracji zabytków ceramicznych. Można tu wspomnieć, że trudności w uzyskaniu odpowiedniego personelu polegają m. in. na tym, że w ogólnie przyjętej nomenklaturze zawodowej nie figuruje zawód rekonstruktora muzealnego. Ponadto częste zmiany w personelu tej pracowni nie wpływają dodatnio na jej wydajność. W bieżącym roku na miejsce H. Kasnera przyjęto młodego praktykanta St. Dziamskiego.

Działalność pracowni modelarskiej zawieszono z powodu przesunięcia modelarza do działu rekonstruktorskiego.

W pracowni konserwatorskiej odpowiednim zabiegom poddano 229 zabytków metalowych, drewnianych i skórzanym. W ramach specjalizacji przeprowadzono szczegółowe badania w zakresie suszenia drewna zabytkowego. Osiągnięto dane odnośnie pewnych stałych zależności nawilgocenia odpowiednio do czasu schnięcia. Prace analityczne ograniczyły się jedynie do wykonania analizy kabłączka srebrnego. Koncentracja wysiłków pracowni w kierunku opanowania technik związanych z konserwacją drewna spowodowała zahamowania w rozwoju wykonawstwa kopii galwanoplastycznych. Dodać należy, że pracownia wykonywała również zlecenia innych instytucji.

Pracownia fotograficzna wykonała w tym okresie film dokumentalny ilustrujący prace wykopaliskowe na stanowiskach badanych przez muzeum oraz przy budowie rezerwatu archeologicznego w Gieczu. Wykonano 1458 zdjęć, 5830 odbitek i powiększeń oraz ponad 100 przeźroczy. Inwentarz negatywów wzrósł o 1087 nowych pozycji i wynosi ogółem 16.843. Pracownia obsługiwała na bieżąco zapotrzebowanie dla wystaw i wystawek, zbiorów archiwalnych i do publikacji wydawnictw. Wykonywano także zamówienia dla innych muzeów i pokrewnych placówek w kraju i zagranicą w ramach współpracy i wymiany materiałów.

W nowo założonej pracowni kreślarskiej, do której przyjęto w ciągu roku sprawozdawczego T. Zielińską, wykonano dokumentację rysunkową dla celów archiwalnych, przerysy map, planów i profili badanych stanowisk, rysunki do druku oraz napisy tekstowe dla wystaw i magazynów.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-OŚWIATOWA

Zakres powyższej działalności realizowany był głównie przez Biuro Oświatowe, prowadzące szeroką akcję popularyzacji osiągnięć archeologii na terenie miasta i woj. poznańskiego. Kierownictwo tych akcji spoczywało w rękach mgr Z. Pawłowskiej i praktykantki muzealnej J. Pawlakówny. Z zespołem współpracowali również pracownicy naukowemu muzeum. Zadania Biura nie ograniczały się jedynie do organizacji frekwencji, obsługi wycieczek, dyżurów w dni świąteczne, ale polegały głównie na poszukiwaniu nowych form oddziaływania, uatrakcyjnienia zwiedzania muzeum, nie tylko wystawy, ale również i pracowni, powiększania kręgu organizacji utrzy-

mujących trwały kontakt z muzeum i jego problematyką oraz w upowszechnieniu wiadomości i osiągnięć naukowych związanych z Tysiącleciem Państwa Polskiego.

Ponieważ formy i charakter działalności naukowo-oświatowej stanowią treść osobnego artykułu, w sprawozdaniu ograniczymy się do podania jedynie głównych jej kierunków³.

Podstawową formą pracy było oprowadzanie po wystawie stałej. Frekwencja w omawianym okresie wzrosła nieco w porównaniu z rokiem ubiegłym. Wystawę zwiedziło 20402 osoby (w 1961 r.—19084). Podobnie jak w latach ubiegłych, największy odsetek zwiedzających stanowiła młodzież: 82%, tj. 16.876 osób. Największe nasilenie zwiedzających przypadało na pierwsze miesiące roku szkolnego (wrzesień-grudzień). Przewaga młodzieży wśród widzów na wystawie stałej skłoniły Biuro Oświatowe do traktowania wystawy jako podstawowego środka pogłębionego przy realizacji programu nauczania historii w klasie V szkoły podstawowej. Różnorodność grup zwiedzających zmuszała pracowników Biura do odpowiedniego przygotowania się i zaznajomienia z programami szkolnymi, np. klasy trzeciej szkół podstawowych przeprowadzały lekcję historii na salach wystawowych. Lekcje takie były traktowane przez nauczycieli jako pogłębienie i utrwalenie wiadomości nabytych w klasie. Prowadzenie lekcji historii w muzeum, niezależnie od zbliżenia młodego widza do zabytków, które pomagają poznać i zrozumieć stały wzrost i rozwój kultury ludzkiej, przyczyniało się do wzbogacenia słownika na podstawie konkretnych okazów. Oglądane przedmioty i wyjaśnianie ich funkcji stanowiły wdzięczny materiał wykorzystywany przez nauczycieli na lekcjach jęz. polskiego i rysunków.

Zrealizowaną pod koniec ubiegłego roku wystawę objazdową pt.: „Wielkopolska przed 10 wiekami w świetle źródeł archeologicznych” zwiedziło na terenie Poznania i powiatu poznańskiego 28.641 osób. Zanotować należy bardzo dodatnie wypowiedzi o wystawie, podkreślające szczególnie jej estetyczną oprawę zewnętrzną i komunikatywną treść.

Brak pomieszczeń nie pozwolił na urządzenie w okresie sprawozdawczym wystaw okresowych. Ekspozowano jedynie w małej gablotce wyniki badań wykopaliskowych w Łądzie i Smuszewie. Braku wystaw okresowych nie równoważyły miniaturowe ekspozycje z cyklu „Millennium Poloniae”, umieszczone w stałej witrynie przy ul. Fredry, oraz w gablotce przy gmachu muzeum, gdzie przedstawiono skarb srebrnych monet, wydobyty podczas prac wykopaliskowych w Górzycy, pow. Słubice. Powyższe gablotki uliczne zdołały zainteresować archeologią wielu przypadkowych przechodniów i skłonić ich do zwiedzenia wystawy stałej.

Obok wystaw niemałe znaczenie w działalności oświatowej miały pogadanki, których tematyka nawiązywała do zagadnień ochrony zabytków archeologicznych, badań nad początkami państwa polskiego na podstawie odkryć wykopaliskowych i badań nad wczesnym średniowieczem Wielkopolski. Wy-

³ Por. s. 221 niniejszego tomu.

głoszono dużą ilość wykładów o pradziejach poszczególnych regionów. Prelegenci uczestniczyli w rejonowych konferencjach ZNP, metodycznych ogniskach historii, kurso-konferencjach i zebraniach opiekunów SKKT. Seminaria nauczycieli historii odbywały się także na miejscu badanych obiektów (np. w Łądzie, pow. Słupca). Wykłady wygłaszano m. in. także w klubie „Turysty” i na kursie oświatowym Towarzystwa Wiedzy Powszechnej. Ogółem wygłoszono 313 wykładów i prelekcji, których wysłuchało 15.450 osób.

W związku z konkursem czytelniczym pt.: „Śladami naszych praojców” nawiązano kontakty z biblioteką wojewódzką i zorganizowano seminarium dla pracowników bibliotek młodzieżowych, aby zapoznać ich z tematyką konkursu. Prelegenci Biura Oświatowego brali udział w przygotowaniach innych konkursów o tematyce archeologicznej, m. in. uczestniczyli w uroczystym zakończeniu takiego konkursu w Pile.

W roku sprawozdawczym nawiązano lub wznowiono kontakty z szeregiem szkół szkolnych, zarówno na terenie miasta (np. szkolne koło miłośników archeologii w Szkole Podstawowej nr 5), jak i województwa (np. Kuchary, pow. Pleszew). Wiele szkół na zakończenie roku szkolnego zorganizowało wystawki ilustrujące osiągnięcia młodzieży w wyniku współpracy z muzeum. Podobnie, jak w latach ubiegłych, zaopatrywano szkoły, przede wszystkim wiejskie, w serie zdjęć lub kopie zabytków.

W związku z reorganizacją programu nauczania w szkołach podstawowych opracowano plan współdziałania z woj. metodycznym ośrodkiem historii i jego ogniskami terenowymi. Przeanalizowano zagadnienia archeologiczne w programach 8-klasowej szkoły podstawowej. Wspomnieć trzeba, że kierownik Biura Oświatowego został powołany przez Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Archeologicznego do Komisji Oświatowej, biorącej udział w ustaleniu nowego programu nauczania i nowego podręcznika historii.

Inną formą działalności oświatowej była popularyzacja archeologii przy pomocy masowych środków oddziaływania, jak prasa, radio i telewizja. W prasie miejscowej ukazywały się artykuły, notatki i reportaże na temat bieżących prac wykopaliskowych, o postępach w odbudowie pałacu Górków, wizytach archeologów zagranicznych itp. W dwóch audycjach radiowych wykorzystano materiał z wystawy stałej oraz zabytki pochodzące z ostatnich badań wykopaliskowych. W 5 widowiskach telewizyjnych pracownicy muzeum brali aktywny udział lub przyczynili się do opracowania audycji.

W zakończeniu tej części sprawozdania można wspomnieć, że współpracowniczka Biura Oświate-

wego rozpoczęła korespondencyjne studia pedagogiczne, ponieważ ten kierunek studiów okazał się najbardziej przydatnym w pracy oświatowej.

ADMINISTRACJA

W kierownictwie muzeum nie nastąpiły żadne zmiany. Wszelkie decyzje, związane ze zmianami personalnymi podejmowano w porozumieniu z Radą Miejsową ZZPK. Personel muzeum, łącznie z Oddziałem w Gnieźnie, składał się z 48 osób, w tym 41 pracowników działalności podstawowej i 7 pracowników administracji. Zmiany personalne przedstawiały się następująco: na miejsce zwolnionej sekretarki W. Kozubskiej przyjęto A. Maślone, ponadto w administracji na miejsce mgr T. Barańkiewicz przyjęto C. Gołaszewską. W pracowni rekonstruktorskiej H. Kasnera zastąpił St. Dziamski, przeniesioną na rentę pomoc muzealną St. Koronkę zastąpiła A. Rotterowa, na miejsce zatrudnionego w niepełnym wymiarze godzin B. Promińskiego przyjęto T. Zielińską. W oddziale muzeum w Gnieźnie na miejsce odeszłej na własne życzenie B. Borowiakówny przyjęto B. Chabowską. Zwolnione przez kierowcę Wł. Jagodzińskiego miejsce objął H. Dera.

Pod koniec okresu sprawozdawczego muzeum zdało furgonetkę marki „Ifa”, a w zmianach otrzymało samochód osobowy „Warszawa”, który pozwolił na większą operatywność terenową przy wzmożonych pracach badawczych i inwentaryzacyjnych. W związku z tym poszerzono odpowiednio garaż, wykonując wszelkie prace systemem gospodarczym. We własnym zakresie przeprowadzono również całkowity remont barakowozu.

Pracownice stolarska i ślusarska dokonały gruntownego remontu mieszkania służbowego w gmachu przy ul. S. Mielżyńskiego oraz w mniejszym zakresie w odbudowanej części pałacu Górków. Tam również przeniesiono i zmontowano części regałów dla zabytków z okresu wpływów rzymskich. Wszelkich napraw i drobniejszych remontów dokonywano w ciągu okresu sprawozdawczego we własnym zakresie.

W odbudowie dalszych części pałacu Górków zanotowano znaczny postęp. Pracami murarskimi objęto cały kompleks budowy. Nie wdając się w szczegółowe wyliczenie wszystkich prac, można zasygnalizować, że w następnym roku budowa tego obiektu zostanie ukończona w stanie surowym, przy czym równolegle zakończone zostaną wszelkie prace instalacyjne. Terminowe wykonanie podstawowego sprzętu pozwoli w roku przyszłym na przemieszczenie biblioteki, części zbiorów i niektórych pracowni.

Reasumując działalność muzeum w 1962 r. należy stwierdzić, że mimo dużych trudności wypadła ona zadowalająco, gwarantując dalszy rozwój tej instytucji.